

De tyske befæstningsanlæg ved Bulbjerg

Jens Andersen

I 1987 iværksatte Miljøministeriet en landsomfattende registrering af betonbefæstningsanlæg i Danmark fra perioden 1858-1945. Af de ialt ca. 7.000 registrerede bygningsværker stammer de ca. 6.000 fra perioden 1940-1945. Som et led i registreringsarbejdet, der forventes afsluttet i år; har Jens Andersen bl. a. kortlagt og beskrevet det omfattende tyske befæstningsanlæg ved Bulbjerg-Vust. Nedenstående artikel er baseret på dette betydelige registreringsmateriale.

Indledning

Enhver, der har besøgt Bulbjerg, har sikkert lagt mærke til den bunker, som ligger yderst på knuden. Når man ser den fra afsatsen nedenfor, ligner den med sin mørke spalte og forsidens ru flader, et strandet fortidsuhyre. Det er den på sin vis også, ikke fra kridttiden, men fra en periode i Danmarkshistorien, som kun ligger 50 år tilbage i tiden. Mens Nazi-Tyskland 1940-45 holdt Danmark besat, blev der af de tyske tropper rundt om i landet opført en række befæstningsanlæg som led i den såkaldte "Atlantvold". I dag ligger mange af disse betonbunkere stadig frit synlige i landskabet.

Det kan dog nu være vanskeligt at forstå, hvorfor bunkerne ligger, som de gør, og hvorfor de overhovedet blev bygget. Det landskab vi ser i dag er ofte ændret til ukendelighed i løbet af de små halvtreds år: Mange steder har havet taget store bidder af kysten og har efterladt bunkerne i brændingen; andre steder er blevet bygget og planeret, så bunkerne kun hist og her kan anes. Området fra Lund Fjord til Bulbjerg er imidlertid i sjælden grad ladet uforstyrret af forandringerne. Her ligger de tyske befæstningsanlæg stort set uforandrede.

Over lange strækninger kan man følge pansergrave og løbegravnets, som andre steder er helt jævnet ud. Men er anlæggene generelt velbevarede og uforstyrrede, kan de til gengæld være vanskelige at forstå - de ligger de mest uventede steder og vidner om ofte ændrede planer i løbet af den korte tid, tyskerne havde befæstningsanlæg i området.

Jeg vil her forsøge at give en forklaring på de anlæg, som man kan finde i landskabet, samt hvorfor og hvordan den tyske befæstning ved Bulbjerg-Vust blev opført. Udover at beskrive den konkrete udvikling vil jeg også forsøge at sætte de lokale hændelser ind i en større sammenhæng.

Mit udgangspunkt for at skrive artiklen er dels en mangeårig interesse for befæstningsanlæggene og dels min deltagelse i Skov- og Naturstyrelsens projekt "Befæstningsanlæg i Danmark 1858-1945". Formålet med projektet har været at registrere, hvad der stadig eksisterer i terrænet af befæstningsanlæg fra denne periode. Projektet har i Nordjyllands Amt foregået med udgangspunkt fra Bangsbomuseet, Frederikshavn, som er landsdelens specialmuseum for besættelsestiden. Jeg har her selv stået for registreringen på kyststrækningen fra Bulbjerg til

Tversted herunder altså også anlæggene ved Vust Enge og Bulbjerg.

De stille år

Allerede i besættelsen første dage opstillede den tyske marine kystbatterier ved vigtige danske havne og farvande. Dette skete ikke som følge af en defensiv tankegang, men ud fra nødvendigheden af at sikre kontrollen med de erobrede områder, da de var vigtige for den videre krigsførelse i Norge. Der blev således i det nordlige Jylland i foråret 1940 opstillet kystbatterier ved Agger, Hanstholm, Skagen og Frederikshavn.

Også efter at kampene i Norge og erobringen af Frankrig, Holland og Belgien var overstået blev batterierne imidlertid stående. England stod nu alene og svækket overfor et stærkt og sejrrikt Tyskland. Risikoen for en egentlig invasion var derfor reelt ikke til stede, men man måtte alligevel regne med risikoen for mindre angreb mod vigtige anlæg på det besatte Europas kyster.

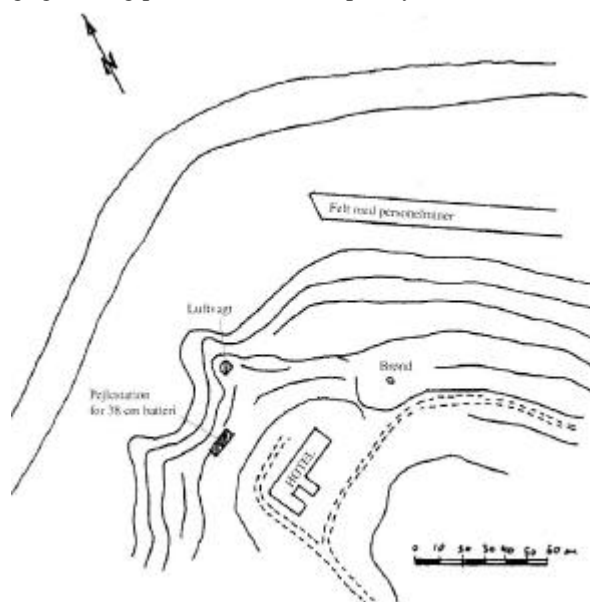

Fig. 1. Tyske anlæg yderst på Bulbjerg Knuden i oktober 1943. Efter tysk minekort..

Ved Hanstholm blev forsvaret imidlertid ikke blot opretholdt, men forstærket. I efteråret 1940 påbegyndtes nemlig opstillingen af et tungt kystbatteri, som skulle have til opgave at spærre adgangen til Skagerrak. Batteriet bestod af fire 38 cm kanoner, som var reservekanoner fra de tyske slagskibe. Med dets rækkevidde på 55 km, kunne batteriet nå næsten ud til midten af Skagerrak, som på dette sted er ca. 120 km bredt. Et tilsvarende batteri skulle opstilles ved Kristiansand. Hullet mellem de to batteriers rækkevide skulle lukkes med et søminefelt. Hanstholm-batteriets første to kanoner blev prøveskudt i maj 1941 - de to sidste i september samme år.

For at kunne udnytte batteriets store rækkevidde blev der i løbet af besættelsen oprettet i alt 8 pejlestationer langs Thys og Hanherreds kyster. Fra pejlestationerne blev pejlinger og målinger sendt videre til batteriets

ildledningsbunker i Hansted, hvor de blev omregnet til skuddata for kanonerne. Da batteriets første to kanoner blev indskudt havde batteriet kun to pejlestationer. Disse pejlestationer var formodentlig de samme, som omtales i forbindelse med en prøveskydning med alle fire kanoner i begyndelsen af september 1941.

Fig.2. Pejlebunkeren yderst på Bulbjerg. Herfra sendtes måldata til 38 cm batteriet i Hanstholm. Foto JA 1985.

Peilstand I lå på Bulbjerg og II ved en lokalitet ved navn Grønbakke (formodentlig ved Lyngby). Placeringen af en pejlestation på Bulbjerg, som med sit højeste punkt på 45 m over havets overflade gav stor synsvidde, var nærmest ideel. Bygningen af de to pejlestationer blev påbegyndt i slutningen af april og var afsluttet i første halvdel af maj 1941. I oktober 1941 blev batteriets system af pejlestationer udvidet og forbedret. Der blev således oprettet tre nye pejlestationer i form af radiovogne bemandede af 1 radiotelegrafist og 2 artillerister. På samme tid blev der udlagt nye militære telefonledninger mellem Thyborøn-Hanstholm og Hanstholm-Bulbjerg, et arbejde, som formodentlig også tog sigte på at effektivisere pejlestationerne. Pejlestationen på Bulbjerg har formodentlig indtil da haft forbindelse til batteriet via det civile danske telefonnet og radio. Pejlestationen synes desuden at have haft til opgave at fungere som almindelig kystvagtpost, idet den i januar 1942 nævnes i en liste over den tyske marine kystobservationsposter. Pejlestationen lå de første tre år ca. 20 m vest for den senere byggede observationsbunker, som endnu ses på stedet. Det drejede sig om en ca. 11 x 5 m stor bygning, formodentlig en træbarak; med den korte tid, byggeriet tog, kan der kun have været tale om en let konstruktion (fig. 1). Først i 1944 kom pejlestationens instrumenter under beton, da der i august dette år blev støbt en svær bunker med observationsspalte og mandskabsrum (fig. 2). Udover kystbatterierne blev der straks efter besættelsen af det tyske flyvevåben og marine opstillet en række observations- og vagtposter. Flyvevåbnet oprettede i de allerførste dage af besættelsen et net af luftmeldeposter spredt over hele landet. Luftmeldeposterne skulle observere og melde om fjendtlig luftaktivitet. Om dagen foregik observationen visuelt med kraftige kikkerter, om natten ved, at man sad i en "horchgrube" - et lyttehul - og lyttede efter motorstøj. Dette forholdsvis primitive overvågningssystem var indtil 1942, da der blev udbygget et sammenhængende net af radarstationer, den eneste måde at få overblik over, hvad der foregik i lufrummet over Danmark. Efter opstillingen af radarer var de manuelle observationsposter imidlertid stadig af betydning, da radaranlæggene var sårbare og ikke kunne opdage lavtgående fly. Endnu i dag anvender man derfor i

det danske forsvar manuelle luftmeldeposter. En luftmeldepost på Bulbjerg kendes først fra en oversigt over luftmeldenettet fra oktober 1942; den kan imidlertid godt være blevet opstillet langt tidligere - vi har blot ingen konkrete oplysninger om det tyske luftmeldenet før dette tidspunkt. En luftmeldepost var normalt bemandede med ca. ti mand. Luftmeldeposten på Bulbjerg tilhørte egentlig organisatorisk marinen, nemlig 2./Marine-Flugmelde-Komp, som var opstillet i Nordjylland med hovedkvarter i Ålborg - men i taktisk henseende var luftmeldeposterne underlagt flyvevåbnet. Luftmeldeposten lå yderst på knuden lidt nede af skrænten, på det sted, hvor radaren blev opstillet i 1944.

Den tyske marine opstillede ligeledes en række poster ved havne og landingspladser. Der blev i midten af september 1940 opstillet en kystvagtpost på Bulbjerg. Den tyske marines kystvagter havde ligesom flyvevåbnets poster sine helt specielle opgaver. Marinens poster skulle først og fremmest melde om fjendtlige aktiviteter, men også overvåge den almindelige skibstrafik og melde om særlige hændelser som skibsforslis, ilanddrivne miner o.l. Kystvagten på Bulbjerg blev antageligt nedlagt, da 38 cm-batteriets pejlestation blev oprettet, da denne jo som nævnt også indgik i den normale kystovervågning.

Endelig placerede hæren små styrker ved en række vigtige punkter på kysten - "Heeresposten". I hvert tilfælde fra marts 1941 var en sådan post opstillet ved Bulbjerg. Det drejede sig om en gruppe, ca. 10 mand, fra det infanterikompani, som lå i Fjerritslev. Fra slutningen af april 1942 kan styrken helt nøjagtigt opgøres, det drejede sig da om 1 underofficer og 9 menige med et let maskingevær. Det er klart, at der med en så lille styrke ikke kunne blive tale om at gå i kamp med fjenden, men i første omgang at alarmere, siden observere og melde om fjendens styrke og bevægelser. I tilfælde af allieret landgang var det meningen, at styrkerne i baglandet (i første omgang kompagniet i Fjerritslev) skulle rykke mod kysten og bekæmpe fjenden, når han var nået i land.

Alle disse småenheder var formodentlig indkvarteret i badehotellet, som lå yderst på Bulbjerg. Badehotellet blev nedrevet i løbet af krigens sidste år, det ses endnu på et engelsk luftfoto fra midten af juni 1944. Nedrivningen af hotellet skyldtes sandsynligvis, at den toetagers høje bygning udgjorde et godt pejlemærke, som kunne ses på stor afstand fra søen. På det tidspunkt, hotellet blev nedbrudt, var der i øvrigt sørget for barakker til mandskabet på knuden.

Nye signaler

Krigen på østfronten forløb ikke som Hitler havde håbet, sidst i 1941 måtte man indse, at man ikke dette år ville være i stand til at påføre Sovjetunionen det afgørende nederlag. Kampene på østfronten ville komme til at lægge beslag på en større del af den tyske værnemagts styrker og ressourcer. De tropper man skulle bruge på østfronten, måtte jo komme et sted fra, og en stor del af dem blev fremskaffet ved at udtynde besættelsesstyrkerne i Vesteuropa. På samme tid var USA trådt ind i krigen og England blev dermed kraftigt styrket. Følgelig øgedes risikoen for en vestallieret invasion på det besatte europæiske fastland, som var i gang med at blive drænet for tyske tropper. I denne situation udstedte Hitler den 14. december 1941 Führerweisung 40, som beordrede

igangsættelsen af byggeriet af en ny "Vestvold". Denne befæstningslinje skulle være så stærk, at den ville være i stand til at kaste ethvert allieret landgangsforsøg tilbage med brug af det mindst mulige antal tyske tropper.

I Danmark blev denne udbygning først for alvor sat i gang fra sommeren 1942. Det skete dels ved opstillingen af nogle nye marinekystbatterier og dels ved at de allerede opstillede batterier blev forstærket med svære betonanlæg. Endelig skete der i efteråret 1942 en forskydning af hærstyrker fra indlandet ud til vestkysten. På en række punkter langs kysten oprettedes infanteristøttepunkter med en bemanning af kompagnistyrke.

Infanteristøttepunkt Bulbjerg-Vust

Det var på denne måde støttepunktet Bulbjerg-Vust opstod. I slutningen af juni 1942 blev infanterigruppen på Bulbjerg afløst af et kompagni (ca. 180 mand). Dermed var der formelt oprettet et "støttepunkt". Fra starten var kompagniet fordelt på to områder, nemlig selve Bulbjerg og Vust Enge (Ellidsbøl) med henholdsvis 1/3 og 2/3 af styrken hvert sted.

Det, som gjorde området Bulbjerg-Vust vigtigt i de tyske planlæggers øjne, var de gode muligheder landskabet gav for at oprette en spærrelinje. Idéen med en spærrelinje er, som det fremgår af betegnelsen, at danne en sammenhængende linje, hvor en fjendes videre fremmarch kan standses. Bag spærrelinjen kan man så forsøge at samle styrker til et modangreb. Det mest fordelagtige sted at placere en sådan linje er et sted, hvor landskabsforholdene i forvejen begrænser mulighederne for passage – f.eks. åer, vådområder, stejle skrænter og lignende. Sådanne forhold begrænser længden af den linje, som skal holdes, og jo kortere en forsvarsfront er, des mindre bemanning kræver den naturligvis.

Landskabsforholdene ved Bulbjerg-Vust er næsten idéelle til en sådan stilling. Vest for Aggersborg går Limfjorden nemlig i en bred rende mod nord i form af Bygholm- og Bejbjerg Vejler og ender i Lund Fjord. Fastlandsforbindelsen mellem Thy og Hanherred er på dette sted således kun 4 km bred. Vejlerne blev fra 1868 og fremefter afvandet, men var stadig så våde og bløde, at de var umulige at passere med køretøjer udenfor vejene. Den eneste større landvejsforbindelse gik i den sydlige kant af fastlandsbroen. Ude i Vejlerne var der dog endnu to faste steder for passage, nemlig jernbandedæmningen for Thisted-Fjerritslev-banen og dæmningen helt mod syd ud mod Limfjorden. Begge disse dæmninger var imidlertid smalle, og gav dermed kun i begrænset omfang mulighed for transport. Fastlandområdet nord for Lund Fjord var med andre ord en flaskehals.

Karakteren af flaskehals forstærkes af terrænforholdene mod nord. Den nordligste del af landbroen er totalt domineret af kalkbjerget Bulbjerg. Allerede 1,5 km nord for bunden af Lund Fjord hæver den gamle stenalderkystlinje sig stejlt over den hævede havbund mod øst og vest. Stenalderhavskrænten er mod vest op til 30 m høj. Disse skrænter løber mod nord ud i selve Bulbjergknuden, hvis højeste punkt ligger ca. 45 m over havoverfladen, og som længst mod nord står med en 40 m høj kridtstenskrænt ud mod Jammerbugt. Området mellem skrænterne udgør et ca. 3 kvadratkilometer stort plateau. Skrænternes højde og stejlehed gjorde i sig selv den nordlige del af landbroen vanskelig at passere (fig. 3).

Støttepunkterne udbygges

I første omgang blev der altså oprettet støttepunkter i hver ende af landbroen. Samtidigt med opstillingen af kompagniet ved Bulbjerg-Vust begyndte planlægningen af et infanteristøttepunkt ved Vust Enge, hvor Fjerritslevvejen slår et knæk på 90 grader mod vest. Ved årsskiftet 1942/43 var placeringen af syv svære bunkere fastlagt og udstykket i terrænet.

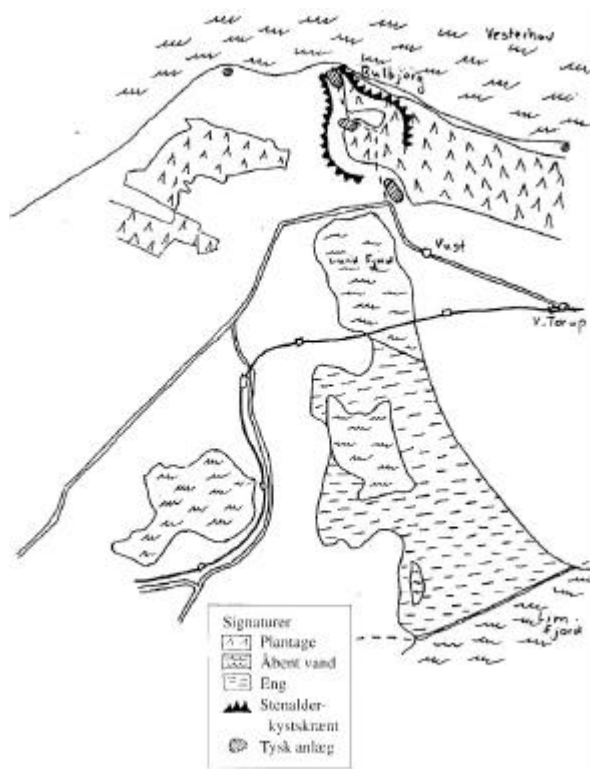

Fig. 3. Oversigtskærtse over området ved Bulbjerg Vust.

Arbejdet kom imidlertid ikke til at gå så stærkt, først i begyndelsen af juli 1943 blev den første bunker støbt. Byggeriet af de svære bunkere synes at være foregået i to planlagte tempi: I juli - december 1943 blev der støbt 9 bunkere; 6 almindelige mandskabsbunkere, to observationsbunkere og en ammunitionsbunker. og i 1944 mellem marts og juni støbtes syv: to maskingeværskbunkere, en bunker til panserværnskanon, en ammunitionsbunker, en lille mandskabsbunker samt en vandværks- og en lazaretbunker. Det kunne se ud som om man i første omgang har prioriteret beskyttelse af mandskabet højere end af våbnene, som først i anden omgang blev bygget ind under beton. Dette skyldes antageligt, at støttepunktet så kunne anvendes i kamp, selv hvis et angreb fandt sted inden anlæggene var helt færdigbyggede. Noget overraskende synes samtlige bunkere imidlertid først at være blevet formelt overdraget til tropperne i løbet maj-august 1944, de seks første i maj, de næste ni 16. august, den sidste bunker, lazaretbunkeren, var endnu ikke overdraget i januar 1945.

På Bulbjerg blev infanteristøttepunktet ligeledes befæstet. Byggeriet her kom imidlertid noget senere i gang, så først i november 1943 blev de to første af i alt fire bunkere (to mandskabsbunkere) støbt, i september 1944 de to sidste (en mandskabs- og en ammunitionsbunker). De to først støbte bunkere blev ligesom en del af bunkerne ved

Vust overdraget tropperne 16. august 1944, selvom de var meldt "færdige" allerede i november/december 1943. De to sidste svære bunkere var endnu ikke afleveret i januar 1945. Fra overdragelsen af den ene af mandskabsbunkerne - bygning nr. 851 - har vi overdragelsesdragelsespapirerne. Det drejer sig om et 20 sider stort dokument, hvori alt materiel fra ståldøre ned til klosetbørster er opregnet; det tyske bureaukrati fornægter sig ikke. Der er dog også nogle mere interessante oplysninger i inventarlisten: den viser nemlig, at en del vigtigt inventar såsom panserdøre, gasrensingsanlæg og ovne manglede, selvom bunkerne betegnedes som "færdige".

Spærremidler

De to støttepunkter med deres betonbunkere i hver ende af landbroen var imidlertid ikke nok til at udgøre en spærrestilling. De måtte suppleres med andre midler.

Støttepunkterne blev formodentlig straks efter oprettelsen indhegnet med pigtrådshegn. Det drejede om det tyskerne kaldte "Flachendrahthinderniss", en bred pigtrådsspærring bestående af tre rækker hegn, som normalt havde en bredde af 6-7 m. Omkring det meste af støttepunktet ved Vust Enge blev der lagt to sådanne pigtrådsspærringer, om det ved Bulbjerg var der kun en enkelt. I alt var der i januar 1945 anvendt 135,14 tons pigtråd i befæstningsanlæggene ved Bulbjerg-Vust.

Ret hurtigt efter fastlæggelsen af infanteristøttepunkternes placering begyndte udlægning af landminer. Ved Vust Enge blev de første miner lagt i begyndelsen af marts 1943. Det drejede sig om 528 panser- og 40 fodfolksminer. Derefter blev der i endnu tre omgange udlagt miner: i juni/juli 1943 980 panserminer, i januar 1944 2676 panserminer og endelig i marts/april 1944 6481 panser- og 168 fodfolksminer. Med udlægningen af minerne i april 1944 havde minefelterne nået deres endelige udformning, og der blev ikke lagt flere miner krigen ud. Udlægningen af minerne omkring Vust Enge synes at være foregået planmæssigt som en gradvis forstærkning og udbygning af spæringerne.

Fig. 4. Den østlige pansergrav ved støttepunktet ved Vust Enge. Foto JA 1993.

Helt anderledes planløst ser udlægningen af landminer på Bulbjerg ud til at være foregået. Der blev i marts 1943 lagt 208 panserminer i tre felter ved sydenden af selve Bulbjerg knuden, hvor den eneste adgangsvej findes. De to af felterne på i alt 160 miner blev taget op igen februar 1944. Årsagen er noget uklar, men kan muligvis være anlæggelsen af lette betonstillinger og løbegrave i støttepunktets sydkant. Spæringerne og advarselsskiltene omkring de fjernede minefelter blev imidlertid ikke fjernet, og virkede på den måde som skinminefelter. To fodfolksminefelter på tilsammen 558 miner blev udlagt i

oktober 1943. Felterne lå henholdsvis i forlængelse af panserminiefelterne mod vest og langs østskrantens fod. I februar 1944 blev 388 af disse miner atter optaget.

Minefelterne ved Vust Enge udgjorde en op til 300 m bred spærring på hver side af støttepunktet. Der var imidlertid ikke tale om en sammenhængende spærring; de var fordelt på flere mindre felter, som lå forskudt i forhold til hinanden. Det kunne fjenden dog ikke se, da det hele lå bag et ydre sammenhængende pigtrådshegn.

Pigtråden og minefelterne omkring de to infanteristøttepunkter var imidlertid ikke nok til at udgøre en sammenhængende spærrestilling, da der jo var et to km bredt hul i mellem dem. Først med anlæggelsen af pansergrave blev der tale om en samlet spærrestilling. Pansergravene blev lagt som to linjer mod øst og vest fra Jammerbugt til Lund Fjord. I november 1943 rekonstrueredes der for at finde den bedste placering af pansergravene. Pansergravene ved Bulbjerg - Vust blev planlagt i forbindelse med en gennemgående 2. Linjestilling i Nordjylland. Denne stilling bestod af en pansergrav, som løb 5-10 km bag kysten fra Frederikshavn over Hjørring til Limfjorden. Pansergravslinjerne var beregnet til udgangs- og opfangningsstilling: det vil sige den dels skulle standse allierede styrker, som var trængt igennem kystforsvaret og dels skulle danne udgangspunkt for et tyske modangreb. I begyndelsen af december 1943 blev arbejdet på pansergravslinjerne påbegyndt.

Pansergravene om Bulbjerg - Vust synes allerede i marts 1944 at være fuldførte; det synes i det mindste at være tilfældet ved Vust Enge, hvor gravene vises på minekortene fra dette tidspunkt. På en stor del af strækningen fulgte pansergraven den gamle stenalderkystlinje og var gravet ind i dens fod, som dermed blev gjort endnu stejlere. Panserhindringen var ca. 4 m bred og 2 m dyb. For at undgå, at gravene skred sammen i det løse sand, var deres sider forstærket med faskiner og rafter. Lige bag graven var der desuden opsat pigtrådshegn (fig. 4).

Idéen med pansergravene var naturligvis at gøre landskabet vanskelige at passere for kampvogne. I heldigste fald kunne pansergraven helt standse kampvognene, hvis de væltede og/eller kørte fast i graven. Hvis ikke det skete blev kampvognens svagt pansrede over- og underside i det mindste blottet for de tyske panserværnsvåben, når kampvognen henholdsvis kørte ned og op af graven.

Hvor pansergravene stødte til hovedvejen var der placeret to betonmure. Murene var i 1 m tyk armeret beton, og bestod hver af to dele, som stod forskudt i forhold til hinanden, så man kunne komme igennem med køretøjer. Mellemløbet mellem de to mure kunne lukkes med stålbjælker. Arbejdet på de to mure begyndte i slutningen af juni 1943, men de synes først at være blevet støbt i begyndelsen af marts 1944.

For at gøre flaskehalsen komplet, forberedte man desuden sprængning af de to dæmninger ude i Vejlerne. I hver ende af dæmningerne blev der anbragt sprængstof. Arbejdet med minering af dæmningerne blev fuldført i begyndelsen af august 1944.

Hærkystbatteri Bulbjerg

Inden alle de ovennævnte arbejder var ført til ende, kom der imidlertid et nyt led i forsvarssystemet. Omkring

årsskiftet 1943/44 blev støttepunktgruppen forstærket med et hærkystbatteri. Den tyske hærs overkommando befalede 6. december 1943, at der skulle opstilles 11 nye hærkystbatterier langs den jyske vestkyst. I februar 1944 var batterierne indsatsklare i feltmæssige stillinger. Opstillingen var et led i en generel forstærkning af kystforsvaret, idet de nye hærkystbatterier stort set lukkede de sidste huller i artilleridækningen.

I instruksen om batteriernes opstilling fra december 1943 ses det, at man oprindeligt havde tænkt sig, at der ved Bulbjerg skulle opstilles et batteri bestående af tre franske 19,4 cm kanoner med en rækkevidde på 20,8 km. Det endelige resultat blev dog et batteri på fire russiske 12,2 cm feltkanoner med 20,4 km's rækkevidde. Med denne rækkevidde kunne batteriet ved Bulbjerg dække hele kyststrækningen mellem Vigsø og Svinkløv.

Batteriet fik en omskiftelig tilværelse, idet det i løbet af de 2 år, det stod ved Bulbjerg, nåede at flytte en gang mens endnu en flytning var under forberedelse, da krigen sluttede.

Batteriets første placering var i sydvestkanten af "højsletten" syd for Bulbjerg. Her blev kanonerne opstillet med en indbyrdes afstand af ca. 30 m. Opstillingen mindede om et stort "L", idet de tre af stillingerne lå på linje langs skrænten, mens den sidste lå sydøst for den østligste i linjen. Kanonerne var anbragt på betonbrikke med jordvolde omkring. De var antageligt monteret i deres hjullavet, som var fastspændt på en drejeskive. Kanonerne havde på denne måde en skudsektor på 360 grader. Batteriets indkvarteringsområde lå sydøst for den sydlige kanonstilling. Her fandtes to store barakker omgivet af jordvolde og en lille barak samt nogle små bunkere af beton og mursten.

Midt på højsletten ca. 200 m foran kanonstillingerne blev batteriets luftværnsstyks opstillet. Det drejede sig om to 2,0 cm maskinkanoner model 38. Luftværnsstillingen var indrettet som en selvstændig modstandsrede med et sammenhængende løbegravssystem med maskingeværstillinger og en barak til mandskabet.

500 m syd for det rigtige batteri blev der bygget et skinbatteri. Skinbatteriet bestod af fire runde huller og to store rektangler gravet gennem klitvegetationen, så konturerne stod tydeligt p.g.a. det lyse sand. For at skinanlægget skulle virke mere overbevisende var der desuden anbragt kanoner af træ. Formålet med skinbatteriet var at få angribende bombemaskiner til at kaste deres bomber mod skinbatteriet i stedet for det rigtige batteri. Skinbatteriet var endnu ikke blevet bygget ved midten af juni 1944.

På den gamle kystskrænt øst for Bulbjerg findes (mindst) to små anlæg hver bestående af to små bunkere i let udførelse og en betonplade. Det drejer sig antageligt om stillinger til batteriets lyskastere. Af dem havde batteriet to med en diameter på 150 cm og en med en diameter på 60 cm. Lyskasterne skulle anvendes til at oplyse mål ved kamp om natten.

Allerede i maj 1944 fremgår det, at man havde planer om at flytte batteriet. Man ville flytte det frem på selve knuden, hvor kanonerne skulle anbringes i skydeskårsbunkere indbygget parvist henholdsvis i øst- og vestskrænten. For at sikre baglandet skulle batteriet udstyres med to ekstra kanoner, som skulle placeres noget tilbagetrukket. Ildlederbunkeren tænkte man sig lagt yderst

på knuden. Der var imidlertid et problem, da der på det bedst egnede sted allerede var ved at blive opstillet en radar. Planerne var muligvis udarbejdet udelukkende for marinens regning, for den ønskede placering var en typisk marineopstilling med kanonerne opstillet til direkte skydning. En sådan opstilling var i direkte strid med hærens traditioner. I den instruks, som blev givet i forbindelse med tildelingen af de nye hærkystbatterier, blev det nemlig fastslået, at batterierne skulle ligge bag kysten og således, at det fjendtlige skibsartilleri ikke kunne beskyde dem direkte.

I efteråret 1944 påbegyndte arbejdet på en ny stilling til batteriet. Nu skulle kanonerne opstilles i svære betonbunkere. Bunkerne skulle dog ikke som efter marinens forslag ligge på knuden, men godt 1000 m øst for den oprindelige stilling. Skytsbunkerne skulle have to meter tykke mure, og kanonerne ville dermed være godt beskyttet mod bombardement. Imidlertid betød kanonerens indbygning i bunkere, at deres skudfelt blev begrænset til kun 120 grader. Dette mindskede batteriets effektivitet, men det ansås for nødvendigt, hvis kanonerne skulle slippe helskindet gennem de indledende bombardementer i forbindelse med en allieret landgang.

Det ses af en oversigt over kystbefæstningen fra marts 1944, at man allerede på dette tidspunkt havde planer om at bygge skytsbunkere. Imidlertid blev arbejdsopgaven først i slutningen af september overdraget den tyske byggeorganisation "Organisation Todt". I oktober påbegyndtes arbejdet på to skytsbunkere - de blev imidlertid aldrig færdigstøbte, og ved Befrielsen stod bunkerne som jernskeletter, stort set klar til støbning. Spor af de forberedte skytsbunkere ses endnu i form af to mindst 2,2 m høje betonmure, som antageligt skulle udgøre en del af bunkernes bund. Arbejdet med skytsbunkerne er muligvis blevet opgivet allerede i de første måneder af 1945; i hvert tilfælde figurerer Bulbjerg ikke i en liste over skytsbunkere under bygning fra februar. Dette kan dog være en forglemmelse. Imidlertid kan det af listen ses, at batteriet på dette tidspunkt havde modtaget 6 sokkellavetter, som skulle bruges i bunkerne. Der var desuden planlagt en ildledningsbunker og fem svære mandskabs- eller ammunitionsbunkere; arbejdet på disse var imidlertid ikke påbegyndt i januar 1945, og blev det antageligt heller ikke senere. Endnu i januar 1945 var 1 tysk og 142 danske arbejdere beskæftiget i støttepunkts gruppe Bulbjerg-Vust - de fleste af dem sikkert i batteriet.

På et tidspunkt efter midten af 1944, blev batteriet flyttet ca. 1000 m mod sydøst, så det kom til at stå midt i plantagen (fig. 5). Det nøjagtige tidspunkt for flytningen er usikkert, men endnu i midten af juni 1944 stod kanonerne i den oprindelige stilling. Muligvis skete flytningen først i begyndelsen af 1945, da byggeriet af skytsbunkere var opgivet. Kanonerne blev nemlig opstillet i de sokkellavetter, som skulle have været brugt i bunkerne, desuden var anlæggene i den nye stilling endnu ikke færdige, da Befrielsen kom. Årsagen til at batteriet blev flyttet ind i plantagen har antageligt været, at bevoksningen ydede batteriet bedre mulighed for sløring. I den nye stilling blev kanonerne som nævnt anbragt i sokkellavetter, d.v.s. at de blev taget ud af deres hjullavette og monteret fast på en betonbrisk. Kanonerne var opstillet uregelmæssigt med en indbyrdes afstand på 50-100 m.

Batteriets ildlederstation lå ligeledes i plantagen på en bakketop lidt foran batteriet. Der var tale om et helt feltmæssigt anlæg af tømmer med jordoverdækning. Batteriets luftværnsskyts blev flyttet fra højsletten til en bakkekam lige bag kanonerne. Batteriets mandskab blev indkvarteret i to store barakker og en række små bunkere i let udførelse spredt udover batteriområdet.

Batteriets gamle kanonstillinger og deres hjullavetter blev gjort til skinbatteri ved hjælp af bjælker, som skulle gøre det ud for kanonløb. Batteriet havde således ved Befrielsen to skinanlæg. At skinbatterierne havde en virkning kan ses af, at danske efterretningsrapporter fra lige efter Befrielsen nævner to batterier i Bulbjerg-området.

Radarstation på Bulbjerg

Den tyske marine gik i foråret 1943 i gang med at oprette en kæde af radarstationer langs de danske kyster. Disse radarer havde til opgave at overvåge de kystnære områder; dels opdage fjendtlige skibe også i mørke eller usigtbart vejr, og dels følge den allierede udlægning af miner fra fly. I sommeren 1943 var der blevet opstillet radarer ved Hanstholm og Svinkløv, og i 1944 skulle hullet mellem disse to udfyldes. I slutningen af februar 1944 blev

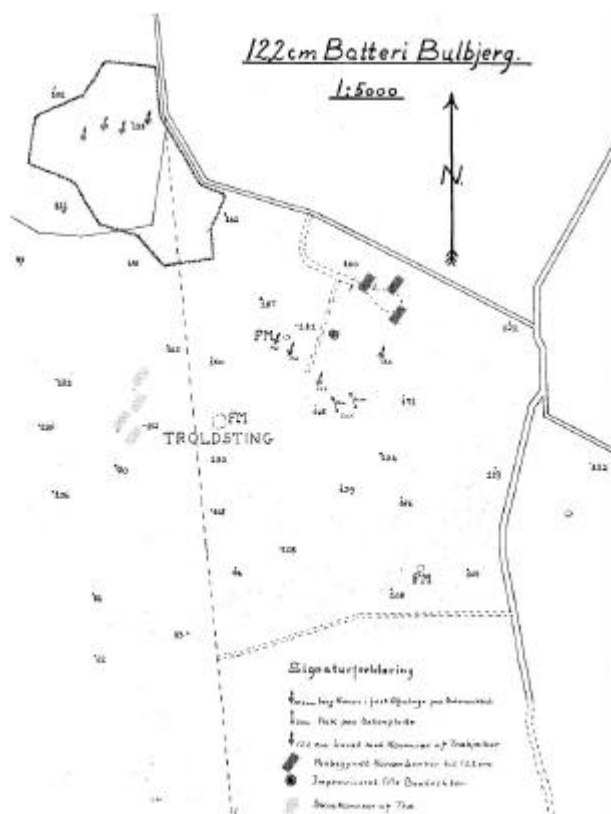

Fig. 5. Dansk efterretningskort fra forsommeren 1945 over 12,2 cm batteriet i plantagen og de to skinbatterier. Kortet er nedfotograferet, så det angivne målestoksforhold passer ikke.

radaranlæggets nøjagtige placering på Bulbjerg bestemt. Radaren blev anbragt på et plateau helt ude ved skrænten, hvor toppen af det ottekantede fundament stadig kan ses. Endnu i midten af juni 1944 synes radaren ikke at være færdigopstillet; men i september må den endelig være blevet færdig. Der var tale om en modificeret radar af typen "Würzburg Riese". Det var en radartype, som oprindeligt var fremstillet for flyvevåbnet, men også

fandtes i en marineudgave kaldet "See-Riese", udefra var der imidlertid ingen særlig forskel at se. Der var tale om en stor, tung radar med en parabolantenne på 7,5 m i diameter og et kontrolrum bag radarskærmen (Fig. 6). Radaren vejede med kontrolrum ialt 15 tons. Radaren havde rækkevidde til den optiske horisont; det vil sige, at radaren kunne opdage en genstand, som lå på havoverfladen ca. 20 km borte; større skibe, hvis skrog og overbygning ragede godt over horisonten, kunne imidlertid opfanges på betydeligt større afstand. Lidt vest for radaren lå en lille bunker med en el-generator til radarens drift. I det sydøstlige hjørne af støttepunktet fandtes der desuden en radarattrap, som skulle bortlede angreb fra den rigtige radar.

Infanteristøttepunkternes indretning og bevæbning

I dette afsnit vil jeg gøre rede for infanteristøttepunkternes indretning og bevæbning omkring årsskiftet 1944/45. På dette tidspunkt var stillingerne stort set færdige og vi har en god oversigt over bevæbningen pr. 15. januar 1945.

Det tyske forsvarssystem var opbygget som et net af forholdsvist små enkeltanlæg, som lå spredt i terrænet - dels overordnet som støttepunkter, og dels indenfor hvert enkelt støttepunkt. Denne opbygning stod i modsætning til dele af den franske Maginot-linje, som bestod af egentlige forter med flere hundrede mand i hver, og hvor alle våben var under beton og panser. Forsvarsanlæggene skulle her udgøre en samlet og uigennemtrængelig front. I modsætning hertil skulle de kraftige bunkeranlæg i følge den tyske tankegang kun yde beskyttelse for tropper og våben under de kraftige bombardementer forud for et angreb, selve kampen skulle foregå fra åbne stillinger i terrænet. Der fandtes dog nogle våben under beton, jf. de to maskingeværbunkere og panserværnsbunkeren. Disse våben kunne være bemandede også under bombardement og beskyde en fjende, som rykkede frem i ly af dette, og dermed beskytte støttepunktets øvrige besætning, mens den gik i stillingerne ude i terrænet. De små, spredte anlæg var vanskeligere at ramme med bomber og artilleri end store og dermed mindre sårbare end disse. Desuden var det spredte system mere fleksibelt, fordi det var muligt at fortsætte kampen fra de enkelte stillinger, selvom det skulle lykkes fjenden at bryde gennem hovedforsvarslinjen.

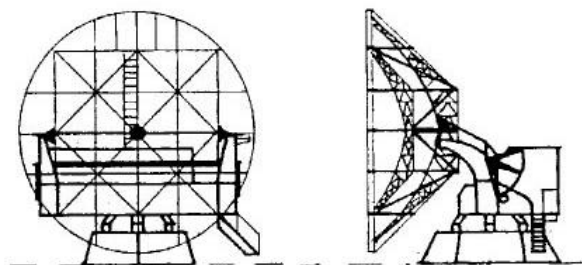

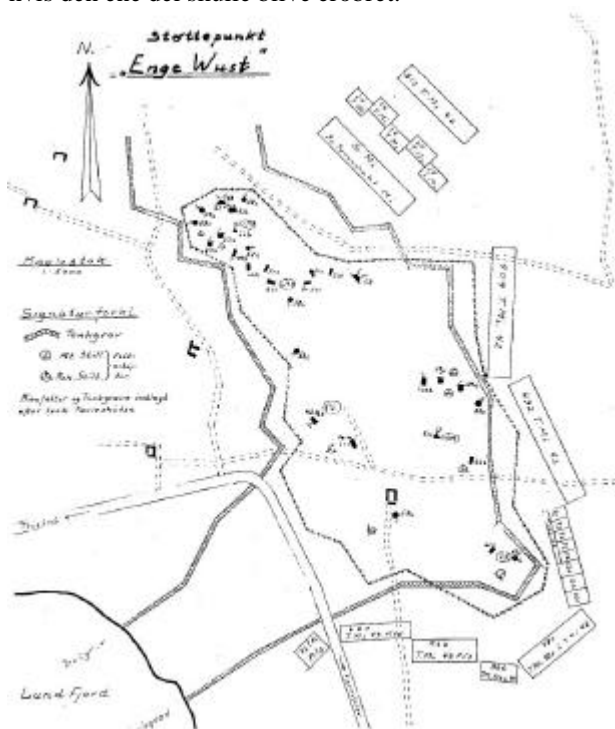
Fig. 6. Principskitse af radar af typen Würzburg Riese. Tegning: M. Svejsgaard 1991.

Det vigtigste element i dette forsvarssystem var ringstillingen. Ringstillingen var principielt et støbt mandehul, hvorfra man kunne betjene en mængde forskellige våben, og med et lille rum, hvor ammunitionen blev opbevaret. Fra stillingen havde våbnene skudfelt hele horisonten rundt. Lignende stillinger var blevet anvendt af

tyskerne under kampene i Nordafrika, og havde dér vist sig overraskende effektive. Ringstillingen blev således også kaldt en "Tobruk-stilling" efter den libyske by. De enkelte bunkere og ildstillinger var forbundet med åbne løbegrave, som gjorde det muligt at komme fra den ene stilling til den anden i nogenlunde dækning.

Stützpunkt Vust Enge

Støttestpunktet ved Vust Enge lå i indlandsklitten, som hæver sig nord for Lund Fjord og hovedvejen. Det lå mellem de to pansergravlinjer samt minefelterne og pigtrådshegnene, og dets bredde var på mellem 2- og 400 meter, mens det strakte sig over ca. 1 km. Støttestpunktet var i praksis delt i to dele, en sydlig og en nordlig, som lå omkring områdets to højeste punkter. De to dele var forbundne med løbegrave, og på det flade terræn imellem dem fandtes to barakker til kantine, kontor og beboelse, som var fælles for hele støttestpunktet. De to dele af støttestpunkter var ikke adskilt med pigtrådshegn, men placeringen af kampstillingerne på de to højdepunkter gjorde, at de hver for sig kunne fortsætte kampen, selv hvis den ene del skulle blive erobret.

Figur 7. Dansk efterretningskort fra forsommeren 1945 over støttestpunktet ved Vust Enge. Kortet er ikke præcist i alle detaljer, således mangler minefelterne på støttestpunktets vestside, men det giver et godt indtryk af støttestpunktets organisering og våbnenes placering. Kortet er nedfotograferet, så det angivne målestoksforhold passer ikke.

I den sydlige del, som jo lå nærmest hovedvejen, fandtes alle støttestpunktets panserværnskanoner. 1. januar 1945 drejede det sig om fire kanoner: tre tyske 3,7 cm kanoner og en russisk 4,5 cm. 3,7 cm kanonerne var anbragt i åbne jordstillinger, mens den 4,5 cm var anbragt i en bunker med skudretning mod hovedvejen. Bunkeren var beregnet til flankerende skydning, dvs. at skydeskåret ikke var vendt direkte mod vest, hvor fjenden ville komme fra, men mod et punkt lige foran pansergraven. Fordelen ved denne stilling var, at bunkerenes sårbare skydeskår på denne måde ikke var så udsat for direkte beskydning,

kampvognen kunne nemlig først komme på skudhold af skydeskåret, når den befandt sig på nært hold og med siden til, og dermed selv var meget sårbar. I bunkerenes bagside var en port, som var stor nok til, at kanonen kunne køres ud af bunkeren og anbringes i en åben stilling.

Langs støttestpunktets rand lå ringstillinger til maskingevær. I støttestpunktet fandtes desuden to ringstillinger med kampvognstårne. Tårnene stammede fra forældede kampvogne, hvis tårne dog kunne finde anvendelse i befæstningsanlæggene.

Endelig fandtes der fire ringstillinger til mortérer anbragt parvis i begge støttestpunktets dele. I de tre af ringstillingerne var installeret en tysk 8 cm mortér, mens der i den fjerde stod en af russisk fabrikat med kaliberen 8,14 cm. Mortererne havde en effektiv rækkevidde på op til 1200 m, så hele støttestpunktets opland kunne lægges under ild fra mortererne. Mortérstillingerne lå placeret lavt i terrænet, så udsynet fra dem var temmelig begrænset. På det højeste punkt i hver af de to dele fandtes imidlertid en bunker med lille panserkuppel; herfra kunne mortérernes ild styres. Panserkuplerne er i dag forlængst fjernet pga. jernværdien.

Endelig fandtes der to bunkere med maskingevær bag panserplade. Med en pansertykkelse på 20 cm og en særlig koglehovedaffutage for maskingeværet var stillingen meget velbeskyttet, selv mod direkte beskydning fra kampvogne. Der var en bunker af denne type i både den nordlige og den sydlige del. Den sydlige havde skudretning mod nord langs den østre pansergrav, mens den nordlige havde skudretning mod syd langs den vestlige pansergrav. Maskingeværerbunkerne var ligesom panserværnsbunkeren beregnet til flankerende skydning. I dag er begge bunkere sprængt i stykker, antageligt for at man kunne få fat i de 24 tons stål, som panserpladerne bestod af.

Stützpunkt Bulbjerg

Støttestpunktet på Bulbjerg Knuden havde en meget dominerende placering, hvorfra man havde vidt udsigt over terrænet til alle sider. Det var langt og smalt, ca. 600 x 150 m.

Signaturforklaring - til figur 7	
	Bunker med skydeskår til maskingevær, egl. type 681.
	Bunker med skydeskår til panserværnskanon.
	Bunker med panserkuppel.
	Lazaretbunker.
	Mandskabsbunker til 20 mand.
	Bunker til seks mand, egl. type 668.
	Bunker med brønd, egl. type 646.
	Ammunitionsbunker, egl. type 621.
	Ringstilling til maskingevær.
	Ringstilling til mortér.
	Ringstilling med kampvognstårn.

På støttestpunktets vestside, noget nede ad skrænten, var opstillet to russiske 7,62 cm feltkanoner med en rækkevidde på 10 km. De to kanoner hørte egentlig til hærkystbatterier, men synes at være blevet "lånt ud" til infanteristøttestpunktet. På østskrænten var der desuden placeret to 3,7 cm panserværnskanoner. Med disse kanoner kunne der gives flankerende skydning langs pansergravene ved skræntens fod mod øst og syd.

På toppen af knuden, langs hele skrænten var ringstillingerne og jordstillinger til maskingeværer placeret.

Midt på højderyggen lå der fem ringstillinger til mortérer. Disse stillinger var måske ikke alle bevæbnet: i hvert tilfælde havde den enhed, som stod der, kun to mortérer. Man eventuelt også her havde lånt våben fra hærkystbatteriet. Under alle omstændigheder har man fra Bulbjerg pga. de gode observationsforhold haft gode muligheder for at dække størstedelen af oplandet med mortérene.

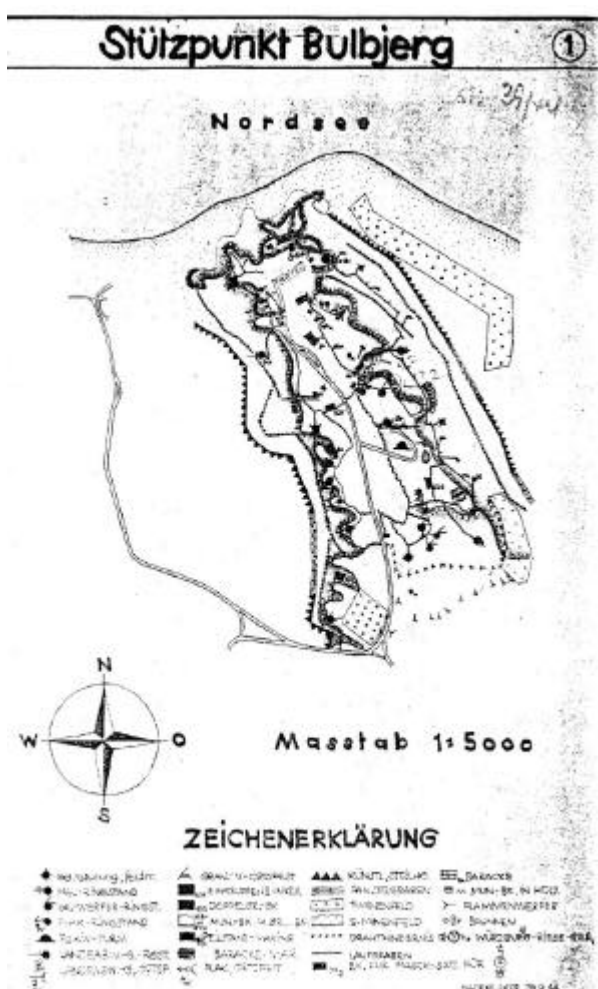

Fig. 8. Tysk kort over støttepunktet på Bulbjerg Knuden, oktober 1944. Kortet er trukket lidt sammen og nedfotograferet.

Ligeledes midt i støttepunktet lå en ringstilling med kampvognstårn med en 2,0 cm maskinkanon. Det synes at have haft til hovedopgave at dække adgangsvejen fra syd, da den ikke umiddelbart kunne beskyde det omliggende terræn.

Endelig fandtes der her to 3,7 cm luftværnskanoner model 37. De var blevet opstillet i december 1943 som på dette tidspunkt var støttepunktets eneste beskyttelse mod luftangreb. Luftværnskanonerne kunne udover luftmål også anvendes mod mål på jorden, da de også var udstyret med pansergranater.

På skrænterne bag pansergravlinjen var der desuden gravet en del skyttehuller og forbindelsesgrave. Fra disse stillinger skulle man forsvare de dele af støttepunktets ydre afgrænsning, som vanskeligt kunne dækkes fra de egentlige støttepunkter pga. afstand og blinde vinkler. Især støttepunktets nordøstlige hjørne ved Valbjerg

Sande, hvor pansergravlinjen slår et knæk på 90 grader, blev udbygget. Her fandtes ved befrielsen jernskeletterne af en, muligvis to, svære bunkere, som aldrig nåede at blive støbt. Det drejede sig antageligt om mandskabsbunkere til ti mand. Af et engelsk luftfoto fra juni 1944 fremgår det, at byggeriet endnu ikke var påbegyndt på dette tidspunkt. Mærkeligt nok findes bunkerne ikke i den tyske bygningsoversigt fra januar 1945 - arbejdet kan næppe være påbegyndt efter dette tidspunkt.

Tropper i infanteristøttepunkterne

Hvis man vil have et indtryk af et befæstningsanlægs styrke, er det ikke nok blot at se på beton og våben; en mindst lige så vigtig faktor er de tropper, som udgør anlæggets besætning.

Bemandingen med infanteri i støttepunkterne ved Bulbjerg og Vust var i meget høj grad præget af stadige omrokeringer og udskiftninger. Det kompagni, som september 1942 blev opstillet ved Bulbjerg - Vust hørte under 930. Infanteri Regiment, som var det ene af de to regimenter i 416. infanteridivision, der udgjorde besættelsesstyrken i Nord- og Midtjylland. Allerede i begyndelsen af november 1942 blev dette regiment overført til østfronten. Derefter blev situationen præget af hyppige udskiftninger, fordi det borttrukne regiment blev erstattet med enheder lånt fra andre divisioner og regimenter. Når disse blev trukket ud af landet fulgte de enheder med, som var udlånt til bemanding af befæstningsanlæggene i Hanherred, hvorfor man så atter måtte låne nye enheder.

I november 1943 ankom imidlertid til Nord- og Midtjylland fem bataljoner, ca. 4000 mand, bestående af tidligere sovjetborgere, såkaldte "Ost-Truppen". Det drejede sig om tilfangetagne soldater fra den sovjetiske hær, som i de tyske krigsfangelejre var blevet hvervet til tysk krigstjeneste. En del af østtroppernes officerer og underofficerer var dog tyskere.

Opstillingen af østbataljonerne markerer et vendepunkt i bemandingen af kystbefæstningen i Nordjylland. Tropestyrkerne i befæstningsanlæggene havde indtil efteråret 1943 bestået udelukkende af tyske soldater. Der har ikke været tale om elitestyrker, ja ikke engang om styrker af middel kvalitet; 416. Infanteridivision betegnede således som en besættelsesdivision af lav kampværdi: Der var mangel på transportmidler, og besætningen bestod af ældre soldater - blandt det menige mandskab var gennemsnitsalderen 43 år.

Ideen om at hverve russere til tysk krigstjeneste var affødt af den stigende mangel på tropper til kampene på østfronten. At anvende de østeuropæiske styrker var kontroversielt pga. den nazistiske raceideologi, som sagde, at de slaviske folk var de germanske underlegne. På grund af den alvorlige mandskabsmangel valgte man imidlertid at se stort på dette, og hvervningen begyndte i sommeren 1942. De ex-sovjetiske enheder blev først indsat op østfronten, men efter en mindre fiasko blev det besluttet i stedet for at anvende dem i Vesteuropa til forstærkning af kystforsvaret. Raceideologien var imidlertid ikke den eneste grund til betænkelighed ved de ex-sovjetiske styrker; de steder i Danmark hvor de var placeret, blev de frygtet for deres vildskab og dårlige disciplin. Der findes flere eksempler på, at de ex-sovjetiske soldater begik

indbrud og endda mord for at få fat i alkohol. Efter Befrielsen blev en del tyske befalingsmænd desuden dræbt under mytterier.

I oktober 1943 blev tredje bataljon af 712. Infanteri Regiment, som stod i Hansted overført til østfronten. Den blev umiddelbart afløst af en af østbataljonerne, nr. 674. De fem østbataljoner blev i april 1944 inkorporeret i 416. Infanteridivision, tre af bataljonerne kom da til at udgøre divisionens tredje regiment, 714. (Ost) Grenadier Regiment, som blev opstillet i Vendsyssel. De to øvrige østbataljoner blev inkorporeret i enheder, som i efteråret 1943/foråret 1944 havde afgivet tropper til østfronten. Østbataljonen, som havde stået i Hansted fik således i april 1944 betegnelsen III(Ost) Gren. Rgt. 712. Bataljonen var inden da formodentlig flyttet til Hanherred. I marts 1944 skete der nemlig en omlægning af kystforsvarsdivisionernes områder, hvilket betød en indskrænkning af 413. Infanteridivisions ansvarsområde. Dets vestlige afgrænsning kom nu til at ligge ved Bulbjerg-Vust, med dette område hørende til divisionen. Divisionens hidtidige område i Thy blev overtaget af 166. infanteridivision.

Hvordan troppesituationen ellers udviklede sig i 1944 er meget mere uklart, da krigsdagbogen fra 416. Infanteridivision, som danner grundlag for ovenstående fremstilling, slutter udgangen af 1943. Mandskabsituationen i støttepunktgruppe Bulbjerg-Vust synes imidlertid at have været ganske stabil; endnu 1. december 1944 stod der i Bulbjerg-Vust et kompagni fra III(Ost) Gren. Rgt. 712. Denne stabilitet afspejler imidlertid ikke den generelle situation i det nordjydske forsvarsområde: i oktober 1944 blev 416. Infanteridivision, stort set med undtagelse af de russiske enheder, trukket bort fra Danmark. Hermed var invasionsforsvaret i Nordjylland kraftigt svækket, der var stort set lige så mange tropper i kystbefæstningsanlæggene som før, men der var næsten ingen reserver i baglandet til at gribe ind i tilfælde af en allieret landgang.

I begyndelsen af december blev kompagniet fra III(Ost) Gren. Rgt. 712. udskiftet med et fra tredje bataljon af 6. Infanteri Regiment, som indtil da havde stået i Åbybro-området. Disse to bataljoner betegnede tilsammen "Regimentsverband Ehlers", og havde hovedkvarteret i Fjerritslev.

Kompagniet fra 6. Regiment stod der endnu 15. januar 1945 sammen med en del af 5. Festungsstammkompanie 110. Disse to enheders bemanning udgjorde tilsammen tre officerer, 33 underofficerer og 161 menige soldater.

Festungsstammkompanie (fæstningsstammkompagni) var også en enhed bestående overvejende af ikke-tyske polakker eller tjekker. Som det fremgår af navnet, var det meningen, at enheden skulle udgøre grundstammen af besætningen i befæstningsanlæggene. Soldaterne var specielt uddannet til at betjene og vedligeholde de fastopstillede i befæstningsanlæggene. Hvornår enheden blev opstillet er uklart, men antageligt skete det en gang i 1944. At dømme ud fra det antal våben de skulle betjene, må det have drejet sig om 30-40 mand.

Regiment Ehlers blev januar omdøbt til Grenadier Regiment 1605 (russ.). Om navneændringen fik nogen betydning for placeringen af tropperne i støttepunkterne er uvist. I begyndelsen af april blev 599. Russische Brigade, som Grenadier Regiment 1605 (russ.) udgjorde en del af,

trukket bort fra Hanherred og flyttet til egnen omkring Struer. De russiske tropper blev erstattet med enheder fra den nyopstillede 325. Infanteridivision. Den nye divisionsmandskab bestod overvejende af rekonvalesenter. De ex-sovjetiske soldater blev altså nu erstattet med tyske krigsinvalidere. Den 4. maj 1945 havde tredje bataljon af 590. Regiment, som hørte under 325. infanteridivision, hovedkvarter i Fjerritslev - besætningen i støttepunktgruppe Bulbjerg-Vust stammede antageligt fra denne bataljon.

Afviklingen af befæstningsanlæggene

Straks efter den tyske kapitulation begyndte arbejdet med at uskadeliggøre de tyske anlæg. Oprydningen efter den tyske hærs ophold krævede stor indsats. Den mest påtrængende opgave var ikke sløfningen af anlæggene i sig selv, men uskadeliggørelsen af de mange landminefelter og de store mængder ammunition, de tyske tropper havde efterladt.

Den 17. maj afgik en kolonne af tyskere på ca. 200 mand fra Bulbjerg og batteriet mod Danmarks sydgrænse. Inden da var støttepunktet ved Ellidsbøl allerede rømmet. Tilbage blev kun en mindre tysk styrke, som skulle overgive anlæggene direkte til de allierede. Anlæggene ved Ellidsbøl synes da allerede at være blevet overgivet til danske styrker. I slutningen af maj 1945 blev også anlæggene på Bulbjerg og i plantagen overgivet til de allierede. Det skete ved en enkel overdragelsesceremoni, hvor papirerne blev underskrevet af en tysk og en engelsk kaptajn. På dette tidspunkt var der på Bulbjerg endnu en underofficer og tre menige, samt i batteriet en officer og 11 menige.

Den første del af oprydningen forestod modstandsbevægelsen, som skulle fjerne alt, hvad der var farligt og af værdi. De fastmonterede kanoner blev dog ikke rørt, det var op til militæret, hvad der skulle ske med dem. Disse kanoners ammunition blev samlet i bunkers, som blev muret til, til senere afhentning. Fra slutningen af maj blev bevogtningen af anlæggene overtaget af Den danske Brigade.

De omfattende minefelter rørte modstandfolkene ikke ved, det blev overladt til minørerne i "Minenkommando Dänemark". Denne bestod af tyske soldater, som havde meldt sig frivilligt til minerydningen. Arbejdet blev ledet og kontrolleret af pionersoldater fra Den danske Brigade. Kontrollen af de ryddede felter skete for fodfolksminefelternes vedkommende ved, at de tyske soldater marcherede igennem dem med minesonder, for panserminiefelterne ved at de blev gennemkørt med kampvogn. Endelig blev de pågældende marker kontrolpløjet det følgende år. Rydningen af minefelterne gik forholdsvis hurtig, fordi man var i besiddelse af nøjagtige tyske kort over felternes placering og minernes antal. Rydningen af minerne i Bulbjerg-Vust foregik i løbet af juli 1945. Arbejdet synes trods det store antal miner at være foregået uden alvorlige uheld. I hvert tilfælde nævnes minerydningen i området kun en eneste gang i de lokale aviser, nemlig i forbindelse med en brand forårsaget af sprængning af miner.

Et uafklaret spørgsmål var, hvad der skulle ske med kystbatteriet. Der var i sommeren 1945 af krigs- og marineministeriet blevet nedsat en kommission, som skulle undersøge hvilke af de tyske batterier, som kunne

anvendes af det danske forsvar Med anlæg og kanoner, som var i en ringe stand, og en placering, som i forhold til den nye strategiske situation var helt umulig, kan det ikke undre, at batteriet ved Bulbjerg snart blev nedlagt. I februar 1946 blev batteriets kanoner gjort uanvendelige

ved at deres rør blev sprængt. At kanonerne faktisk blev sprængt i deres stillinger ses af, at der ved en af kanonstillingerne er fundet den yderste del af et kanonløb. I maj 1946 hed det, at batteriets ammunition og barakker var fjernet. I juni 1946 blev batteriarealet endelig frigivet.

Bilag 1

Oversigt over bevæbningen i støttepunkt Bulbjerg-Vust pr. 15.01.45:

Kilde: Festungs-Pionier-stab 31. Baufortschrittmeldung Stand 15.1.45.

Bundesarchiv, Militärarchiv Freiburg, II Teil, RH 11 III 217.

Enhed	Kanoner	Luftværn	Panserværn	Morterer	Maskingeværer.
HKB 20/180	4x12,2 cm (r) 2x7,62 cm FK 39	2x2,0 cm 38		3x8,1 cm (d) 6x8,8 cm (r)	3 l. MG 42
3. kp./6. Rgt. (Bulbjerg)				2x8,0 cm	4 l.
5. Fest Stamm-kp 110* (Bulbjerg)			2x3,7 cm	2x3,7 cm	
Fluwa 21 (Bulbjerg)					1 l
82./Funkmess-Kp (radar, Bulbjerg)					1 l - MG 34
3. Kp./6. Rgt. (Vust)			3x3,7 cm 1x4,5 cm	1x8,0 cm 3x8,14 cm (f)	2 t. - MG 34 8 l. - MG 42

Kommentar: Lokaliteten angivet i parentes er forfatterens bemærkning.

** Iøvrigt kampvognstårn Pz.Kw II*

Bilag 2

Bevæbningen i hærbatteri Bulbjerg

Kilde: Kriegsgliederung aller in Dänemark eingesetzte Wehrmachtsteile nach Stand von 1.12.1944 og 20.2.1945. Bundesarchiv, Militärarchiv Freiburg RH 2/2962.

- 4 stk. 12,2 cm kanoner model 390(r), rækkevidde 20,8 km.
- 2 stk. 7,62 cm kanoner model 39(r), rækkevidde 10,1 km.
- 2 stk. 2,0 cm luftværnskyts model 38.
- 2 stk. 5,0 cm tidligere kampvognskanoner model 39.
- 3 danske mellemsvære mortérer.
- 6 russiske mellemsvære mortérer.
- 3 maskingeværer model 42.
- 2 maskingeværer model 34.
- 3 pansernæver??
- 2 stk. 150 cm lyskastere
- 1 stk. 60 cm lyskaster.

Kommentar: I den originåle opgørelse er våbnene angivet i form af symboler, disse er oversat til normal tekst af forfatteren.

Efter den egentlige desarmering af anlæggene startede den sidste del af afviklingen. Brugbare materialer som jernet i panserplader og -kupler samt døre blev fjernet af ophuggere. De store bunkeres indgange blev derefter tilmuret og dækket med sand. Pigtråden fra de sløjfede hegn blev ligeledes fjernet eller simpelthen fyldt i maskingeværstillingerne. Siden da har anlæggene stort set fået lov til at ligge hen i fred og ro. Panser- og løbegravene er sunket sammen uden deres afstivning. De tosporede betonveje ud til Bulbjerg er imidlertid endnu i brug og gør god fyldest. Den eneste anden del af det tyske "Stützpunktgruppe Bulbjerg - Vust", som endnu er i brug, er en mandskabsbunker på Bulbjerg, som er blevet indrettet til toilet for turisterne, som kommer for at nyde den storslåede udsigt. Bunkerne ligger imidlertid stadig - næsten skjult i sandet og lyngen, og kan fortælle deres historie om en mørk tid for 50 år siden.

KILDER

I forbindelse med arbejdet med denne artikel har jeg anvendt en lang række forskellige kilder. Nedenfor er af pladshensyn kun angivet de vigtigste kilder.

LITTERATUR

Henriksen, Knud: Våben i klitterne. København 1983.
Houmark Hammer Chr: Den store oprydning efter "Festung Thy". Historisk årbog for Thy og Vester Hanherred 1991.
Roslyng-Jensen, Palle: Russerne i Danmark 1943-45. Historie - Jyske Samlinger. ny række XI. 1973-76.
Thorning Christensen, Peter (red.): Befæstningsanlæg i Danmark 1858-1945. - En statusrapport, København 1990.
Thorning Christensen, Peter (red.): Tysk befæstningsbyggeri 1933-45. København 1990.

UTRYKTE KILDER

Rigsarkivet

Kriegstagebuch Admiral Dänemark, 01.09.1943-30.09.1944.
Kriegstagebuch Wehrmachtsbefehlshaber Dänemark. 04.11.1943-31.12.1944.
Tätigkeitsbericht 218 Infanterie Division Abt. Ia, 01.03.1941-03.01.1942.
Tätigkeitsbericht 416. Infanterie Division Abt. Ia. 30.12.1941-31.12.1943.
Dänemark 1:100.000 Sonderausgabe I. 41 Blatt nr 3 Hansted. Anlage 4 zu Festungs-Pionier-Stab31, 12.03.1944.
Tre danske efterretningskort 1:1000. Sommeren 1945.
Dänemark 1:25.000 Sonderausgabe. 1006 Bulbjerg. Udateret - antagelig december 1944-februar 1945.
Tyske minekort - Bulbjerg - Vust.

ANDRE ARKIVER/BIBLIOTEKER

Festungs-Pionier-Stab 31. Banfortschrittsmeldung Stand 15.1.45.
Bundesarchiv, Militärarchiv Freiburg.
Festungs-Pionier-Stab 31. Baustands- und Baufortschrittsmeldung Stand 20.2.45.
Bundesarchiv. Militärarchiv Freiburg.
Kommissionen til Besigtigelse af de tyske Kystbefæstningsanlæg: Afsluttende rapport til Marineministeriet og Krigsministeriet. 1946.
Marinens Bibliotek.

TAK TIL

Jens Ole Christensen, cand.phil.
Frank Weber cand. mag.
Michael E. Svejgaard, oberst.
Peter Thorning Christensen, orlovs-kaptajn.
Jørgen Lumbye, skoleinspektør
Jann Hornom, Fjerritslev.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1995, side 71-93)